УДК 658:65.012.8

ПРІОРИТЕТНІСТЬ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ ВИСОКОТЕХНОЛОГІЧНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

О. З. Сліпа

Львівський державний університет внутрішніх справ,
вул. Городоцька, 26, Львів, 79000, Україна

На основі узагальнення аналітичних даних щодо тенденцій розвитку світового економічного простору та структурних змін в економіці України доведено пріоритетність розвитку національного високотехнологічного сектору економіки. Виявлено, що основою високотехнологічного сектору в Україні є критично мала кількість підприємств, що зумовлює потребу для досягнення інтересів нашої країни забезпечити економічну безпеку на двох рівнях: макроекономічному, тобто через зовнішні суб'єкти безпеки, та мікроекономічному — внутрішніми суб'єктами безпеки кожного окремого підприємства.

Ключові слова: *високотехнологічний сектор економіки, високотехнологічне промислове підприємство, економічна безпека підприємства, інновації.*

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку світового економічного простору характеризується умовним поділом країн на дві групи: «інноваційно розвинуті», для яких пріоритетом стає ефективне використання новітніх нелімітованих ресурсів — інформації та знань, та «сировино орієнтовані», національні економіки яких ґрунтуються на добуванні та первинній обробці природних ресурсів. Уже не йдеться про окремі параметри економічного розвитку в країнах, що належать до однієї з груп, а про рівень життя, добробуту кожного громадянина, його можливість розвиватися та почуватися безпечним.

Наша країна, попри наявний людський потенціал, з року в рік дедалі більше технологічно відстає від країн-лідерів, що гальмує економічний розвиток на основі використання інновацій. Проблему розвитку високотехнологічного сектору економіки, який повинен стати локомотивом національної економіки, не можна розв'язати без належної уваги до забезпечення економічної безпеки підприємств усіх форм власності, які здатні виготовляти конкурентоспроможну продукцію із використанням новітніх технологій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Над проблемами сектору високих технологій та обґрунтуванням необхідності його розвитку працює чимало вчених, зокрема Ф. Яо, В. Геєць, О. Васильєв, І. Одотюк, В. Солошенко та інші. Розробці питань щодо підтримки достатнього рівня економічної безпеки підприємства багато уваги надають вітчизняні та зарубіжні вчені, а саме: Л. Абалкін, В. Абрамов, О. Амосов, О. Ареф'єва, В. Андрійчук, О. Білорус, І. Бінько, Н. Вавдіюк, З. Варналій, О. Власюк, В. Воротін, Т. Васильців, Н. Гавкалова, В. Геєць, З. Герасимчук,

В. Горбулін, А. Гордєєв, В. Духов, М. Єрмошенко, Я. Жаліло, З. Живко, О. Захаров, В. Ковальов, Г. Козаченко, О. Ляшенко, В. Мартинюк, В. Мунтіян, Є. Олєйніков, І. Оттенко, Г. Пастернак-Таранушенко, В. Пономаренко, В. Прохорова, Я. Пушак, Н. Реверчук, О. Терещенко, Ю. Ус, Н. Фідровська, В. Франчук, Н. Чебанова, О. Черняк, М. Швець, Л. Шемаєва, С. Шкарлет, В. Шлемко, В. Шликов, О. Шляйфер, В. Ярочкін та інші. Незважаючи на досить ґрунтовні розробки, поглибленого дослідження потребує сфера економічної безпеки сектору високих технологій, зокрема кожного підприємства, що виготовляє високотехнологічну продукцію.

Мета статті — обґрунтувати пріоритетність забезпечення економічної безпеки підприємств високотехнологічного сектору економіки на мікро- та макрорівнях.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до положень Закону України «Про державне регулювання діяльності в сфері трансферу технологій» високі технології — це «технології, які розроблені на основі новітніх наукових знань, за своїм технічним рівнем перевищують кращі вітчизняні та іноземні аналоги і спроможні забезпечити передові позиції на світовому ринку наукомісткої продукції» [2, с. 34–46].

У контексті фактичного існування двох груп країн щодо активності інноваційних процесів та ефективності використання природних та новітніх нелімітованих ресурсів, доцільно наголосити, що Україна на світовому ринку виробництва високотехнологічної продукції представлена вкрай обмеженим асортиментом товарів і послуг та суттєво поступається розвинутим країнам світу. Якщо узагальнити доробок вітчизняних та іноземних дослідників [1–7], то можна визначити таку сукупність головних причин технологічного відставання України:

– у промисловому комплексі України домінує виробництво продукції третього та четвертого технологічних укладів (важке машинобудування, виробництво і прокат сталі, суднобудування, кольорова металургія, органічна та неорганічна хімія), питома вага яких становить 94%. П’ятий технологічний уклад (комп’ютеризація, інформатизація, сучасні галузі електротехнічної промисловості, приладобудування, будівництво високотехнологічних приладів, авіаційна, медична, хімічна, фармацевтична промисловість) не перевищує 5%, а шостий (мікробіологічна промисловість, наукоємна і високотехнологічна медична техніка, види діяльності, засновані на біотехнологіях, інженерії) — 1% [6];
– постійно зменшується чисельність промислових підприємств, що займаються інноваційною діяльністю. Останнім часом частка таких підприємств не перевищувала 11,0% загальної кількості, обсяг реалізації інноваційної продукції становив лише 6,4% реалізації загального обсягу продукції промислового виробництва, а частка інноваційної продукції в українському експорті — менша ніж 1%;
– скорочується наявний людський потенціал інноваційної діяльності. Протягом 15 років кількість зайнятих у високотехнологічній сфері в Україні зменшилась утричі. Тільки за два останні роки з вищих навчальних закладів пішло понад 5 тисяч осіб професорсько-викладацького складу, зокрема понад 400 докторів наук.

– відсутня єдина продумана система державної підтримки розвитку інноваційних процесів;
– нерозвинена дієва законодавча база, зокрема нормативно-правові акти щодо наукової і науково-технічної діяльності та відносин інтелектуальної власності є недосконалими та неузгодженими;
– недостатнє і неефективне фінансування освіти і науки та інноваційного бізнесу. Державне фінансування науки не відповідає світовому досвіду та нормам українського законодавства. Приватне фінансування взагалі не розвинуте. У країні практично не функціонують установи венчурного бізнесу;
– відсутнє сприятливе інституційне середовище, тобто дієва інноваційна інфраструктура, наявні труднощі фінансового та кредитного забезпечення впровадження науково-технічних розробок;
– низький попит на високотехнологічні розробки, спричинений неспроможністю вітчизняних виробників фінансувати та впроваджувати відповідні наукові дослідження.

Поруч із визначеними перешкодами на шляху активізації розвитку високотехнологічного сектору економіки потрібно взяти до уваги і той факт, що високотехнологічне виробництво є головним фактором підвищення зайнятості населення та рівня заробітної плати, що, своєю чергою, зумовлено інтенсивним зростанням світового виробництва й обсягів експорту високотехнологічної продукції [3].

Основою високотехнологічного сектору економіки є сукупність підприємств, які характеризуються низкою відмінних параметрів. Уточнимо, що високотехнологічне промислове підприємство (ВТП) — це суб'єкт господарювання, який через застосування передових промислових технологій і навичок працівників технологоорієнтованих професій виробляє високотехнологічну продукцію; а також, систематично використовуючи наукові та технічні знання, здійснює розробку, розвиток та виведення на ринок нових товарів, отримуючи високу додану вартість. Додатковими ознаками ВТП є:

– використання проміжних високотехнологічних сировини, матеріалів, комплектуючих для виробництва кінцевої продукції підприємства;
– випуск проміжної високотехнологічної продукції, котра входить до складу кінцевої високотехнологічної продукції, конкурентоспроможної на зовнішніх ринках;
– інвестування у техніко-технологічне переозброєння;
– отримання підприємством у компетентних органах з охорони прав інтелектуальної власності охоронних документів на об'єкти інтелектуальної власності;
– наявність у підприємства міжнародних сертифікатів, як-от: сертифікатів ISO серії 14000 та 9000 [4].

До головних технологічних напрямів належать:

– авіаційно-космічні технології;
– технології для безпеки (озброєння);
– ядерні технології;
– оптичні технології;

– інформаційно-комунікаційні технології;
– електронні технології;
– виробничі технології;
– транспортні технології;
– нові матеріали та матеріали з покращеними властивостями;
– біотехнології;
– технології в галузі науки про життя (біохімія, імунологія, генетика, фізіологія, екологія);
– нанотехнології.

Відповідно до результатів аналітичних досліджень О. Саліхової [4], сьогодні в Україні можна чітко ідентифікувати лише 122 вітчизняні суб'єкти господарювання високотехнологічного сектору, які випускають високотехнологічну продукцію. Аналіз первинних даних цієї групи респондентів свідчить про те, що їхня діяльність значною мірою зосереджена на випуску високотехнологічної продукції: середньозважена виручка від її реалізації становить 59,5% їх загальної виручки; при цьому 48,9% виробленої високотехнологічної продукції (у вартісному вимірі) експортується.

На нашу думку, важливість існування, розвитку та ефективне функціонування такої незначної кількості ВТП зумовлює потребу надання особливої уваги їх економічній безпеці не лише на рівні кожного підприємства, але й на рівні держави.

Реалізація захисних заходів передбачає насамперед врахування специфіки функціонування суб'єктів господарювання у високотехнологічному секторі економіки, які можна окреслити так [1, 5, 7]:

– у структурі витрат на створення нової техніки істотну частку займають витрати на НДДКР;
– виробництво складної наукоємної продукції потребує залучення висококваліфікованих фахівців та науковців;
– сумарні ризики інвестування в проект нової техніки формуються з відповідних видів ризиків, характерних для неоднорідних сегментів за умовами створення і збуту продукції;
– жорстка конкуренція виробників наукоємної продукції обмежує час передінвестиційної стадії, що потребує високої концентрації і ефективного розподілу інвестиційних ресурсів у часі і між учасниками інвестиційних процесів.
– організація процесу інвестування у високотехнологічному і наукоємному виробництві передбачає значні фінансові ресурси, наявність достовірної інформаційної бази для ухвалення та реалізації надійних інвестиційних рішень.

Отже, логічною є пропозиція забезпечити економічну безпеку ВТП на двох рівнях: мікрорівні, тобто внутрішніми суб'єктами кожного підприємства, та макрорівні — державному рівні, консолідуючи зусилля зовнішніх суб'єктів безпеки.

На нашу думку, на рівні держави не доцільно створювати окремий комітет чи департамент із залученням значної кількості фахівців та виділенням великих обсягів фінансування. Потрібна концентрація уваги зовнішніх суб'єктів безпеки, що полягає у певних змінах у законодавчому полі, спрямованих на забезпечення еко-

номічної безпеки окремого кола важливих для розвитку національної економіки підприємств, тобто формування певного «сектору безпеки».

Висновки. У результаті аналізу світових тенденцій на ринку високотехнологічної продукції, а також причин технологічного відставання України стає очевидною необхідність визначення пріоритетних державних дій щодо підтримки зростання виробництва високотехнологічної продукції в Україні. Одним із головних напрямків має бути забезпечення економічної безпеки ВТП, які, враховуючи специфіку їхньої діяльності, не здатні самостійно гарантувати потрібний для функціонування та розвитку рівень безпеки. Водночас економічна безпека підприємств високотехнологічного сектору економіки не лише сприяє збереженню та ефективній діяльності суб'єктів господарювання, але забезпечує поступ в розвитку національної економіки відповідно до тенденцій зміни світового економічного простору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Борисенко П. А. Закономірності розвитку наукоємних галузей промисловості / П. А. Борисенко // Держава і регіони. — 2008. — № 4. — С. 12–17.
2. Жукова Е. А. Проблема классификации високих технологий / Е. А. Жукова // Вестник ТГПУ. — 2008. — № 1 (75). — С. 34–46.
3. Орлова Т. С. Трансформация факторов экономического роста в условиях глобальной экономики / Т. С. Орлова, Е. П. Конюховский // Вестник Челябинского государственного университета. — 2011. — № 36 (251). — С. 39–45.
4. Саліхова О. Б. Високі технології: дефініція та оцінка / О. Б. Саліхова. — К. : ДП «Інформ-аналіт. агентство», 2008. — 289 с.
5. Саліхова О. Б. Високотехнологічні виробництва: від методології оцінки до піднесення в Україні : моногр. / О. Б. Саліхова ; НАН України, Ін-т екон. та прогнозів. — К., 2012. — 624 с.
6. Федоренко В. Г. Шляхи підвищення ефективності інвестицій в Україні / В. Г. Федоренко. — К. : Науковий світ, 2011. — № 3. — С. 264.
7. Solow Robert M. Stories about economics and technology / Robert M. Solow // The European Journal of the History of Economic Thought. — 2010. — Vol. 17. — P. 1113–1126.

REFERENCES

1. Borisenko, P. A. (2008), Zakonomirnosti rozvytku naukoiemnykh haluzei promyslovosti. Derzhava i region, Vol. 4, 12–17 (in Ukrainian).
2. Zhukova, E. A. (2008), Problema klassifikatcii visokikh tekhnologii — Vestnik TGPU, 1 (75), 34–46 (in Russian).
3. Orlova, T. S., & Konjuhovskij E. P. (2011), Transformatciia faktorov ekonomicheskogo rosta v usloviiakh globalnoi ekonomiki. Vestnik Cheljabinskogo gosudarstvennogo universiteta, Vol. 36 (251), 39–45 (in Russian).
4. Salihova, O.B. (2008), Vysoki tekhnolohiyi: definitsiya ta otsinka. Kyiv: DP "Inform-analit. ahentstvo" (in Ukrainian).
5. Salihova, O.B. (2012), Visokotehnologichni virobnictva: vid metodologii ocinki do pidnesennja v Ukraini. Kyiv: NAS Ukraine, Institut ekonomiki ta prognozuvannja (in Ukrainian).

6. Fedorenko, V. H. (2011), Shliakhy pidvyshchennia efektyvnosti investytsii v Ukraini, Vol. 3, 264. (in Ukrainian).
7. Solow Robert M. (2010), Stories about economics and technology, The European Journal of the History of Economic Thought, Vol.17, 1113–1126.

PRIORITY OF ECONOMIC SECURITY SUPPORT OF ENTERPRISES OF HIGH-TECH ECONOMIC SECTOR

O. Z. Slipa

Lviv State University of Internal Affairs,
вул. Городоцька, 26, Львів, 79000, Україна
olga.slipa@mail.ru

By summarizing the analytical data on the trends of the global economic space development and structural changes in the economy of Ukraine we have proved the priority of the development of national high-tech economic sector. It has been discovered that the foundation of high-tech sector in Ukraine is critically low number of enterprises which requires achieving the interests of our country's economic security at two levels: macro, i.e. through external entities of security and micro – by internal entities of security of each individual company.

Keywords: *high-tech economic sector, high-tech industrial enterprise, economic security, innovation.*

Стаття надійшла до редакції 01.04.2016.
Received 01.04.2016.